

ТУР

Ірина Юрїївна
Iryna.Tur@gmail.com

УДК 369:338.24

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ДЕРЖАВИ

старший викладач,
Національний аерокосмічний
університет ім. М.С.
Жуковського "Харківський
авіаційний інститут"

THEORETICAL ASPECTS OF THE SOCIAL PROTECTION OF THE STATE

TUR Iryna Yuriivna – Senior Lecturer, National Aerospace University "Kharkiv Aviation Institute" after M.Ye. Zhukovskiy

В економіці система соціального захисту розглядається як важлива частина соціальної політики держави, але існують деякі розбіжності між визначеннями поняття «соціальний захист» та «соціальне забезпечення». У статті проаналізовано сучасні визначення соціального захисту, за різними ознаками, окреслено їх особливості. За результатами проведеного дослідження доведено необхідність розгляду соціального захисту як частини соціальної політики держави з позиції макро- та мікроекономіки. Узагальнення та систематизація теоретичних засад із цієї проблематики має практичну цінність та сприятиме окресленню основних шляхів щодо удосконалення та формування ефективної системи соціального захисту держави.

* * *

В экономике система социальной защиты рассматривается как важная часть социальной политики государства, но существуют некоторые разногласия между определениями понятия «социальная защита» и «социальное обеспечение». В статье проанализированы современные определения социальной защиты, по различным признакам, определены их особенности. По результатам проведенного исследования доказана необходимость рассмотрения социальной защиты, как части социального политики государства с позиции макро- и микроэкономики. Обобщение и систематизация теоретических основ по этой проблематике имеет практическую ценность и будет способствовать обрисовке основных путей по совершенствованию и формирования эффективной системы социальной защиты государства.

* * *

Introduction. In the economy, the social protection system is regarded as an important part of the social policy of the state, but there are some differences between the definitions of the concept of "social protection" and "social security". The article analyzes the modern definitions of social protection, on various grounds, outlines their features. According to the results of the research, the necessity to consider social protection as part of the social policy of the state from the point of view of macro- and microeconomics was proved. Generalization and systematization of theoretical bases on these issues is of practical value and will help to outline the main ways to improve and form an effective system of social protection of the state.

The purpose of the paper is to substantiate the theoretical aspects of social protection of the state.

Results. The article is devoted of the theoretical aspects of the concept of control over the financial and economic activities of an enterprise. Based on the systematization of the views of most authors, it was found that today there is no universally accepted definition of the concept of control over the financial and economic activities of an enterprise. Most researchers consider the concept of control based on different key features. As a result of a critical analysis of modern researches, the authors identified a set of advantages and disadvantages in the reviewed concepts of control over the financial and economic activities of an enterprise. According to the results of the study, it is determined the need for considering control over the financial and economic activities of an enterprise as a special scientific concept according to the research method of its specific subject.

Conclusion. The main parameters of social policy implementation in society are determined by many objective factors: the level of development of productive forces, the structure of the economy, the state of social life, the nature of political power, the spiritual and moral maturity of the population of the country, etc. The maturity of the subjective factor - the ability and willingness of the administrative structures and other entities to ensure the social orientation of the economy, decent working conditions and life of citizens; civilized nature of social relations.

Social protection is directly associated with social policy, with the activities of the state and non-state actors aimed at combating social risks and their various manifestations, through the possible prevention of socially adverse events or compensation for their consequences. The market economy is traditionally considered in the coordinates of profit and consumption, and the person in it is human capital, but, and social protection and social security that help the person for the purpose, must be viewed from the point of post-classical studies, where the person is his core, and at the same time and the purpose of development.

Ключові слова: соціальний захист, соціальна політика, соціальне забезпечення, економіка, соціальна підтримка, соціальне страхування

Ключевые слова: социальная политика, социальное обеспечение, экономика, социальная поддержка, социальное страхование

Keywords: social policy, social security, economics, social support, social insurance

ВСТУП

Однією з найважливіших цілей соціально-орієнтованої економіки держави є соціальний захист усіх верств суспільства та розробка й здійснення ефек-

тивної соціальної політики, яка має охоплювати усі галузі економічних відношень держави особливо в умовах ринкової трансформації. Заходи соціальної політики, яка сприяє економічному зростанню держави в цілому та підвищенню добробуту кожного ок-

ремого громадянина, в останній час привертають увагу як науковців так і політичних діячів через кризовий економічний стан держави. Соціальний захист – необхідний елемент функціонування будь якої розвиненої держави. Впродовж багатьох років в Україні та інших країнах світу активно обговорюються питання стосовно сутності, стандартів і механізмів досягнення високого рівня соціального захисту населення. Окремі аспекти цього питання є надзвичайно актуальними та викликають дискусії у наукових колах.

МЕТА роботи – обґрунтування теоретичних аспектів соціального захисту держави.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретико-методологічною основою дослідження є наукові положення сучасної економічної теорії, наукові праці і розробки провідних вітчизняних та закордонних вчених з проблем соціальної політики, соціального забезпечення та захисту. Для розв'язання поставлених проблем використовувались загальнонаукові й спеціальні методи дослідження: логічного та порівняльного аналізу – для дослідження сутності соціального захисту, а також спостереження, порівняння, аналіз і синтез, дедукція й індукція.

РЕЗУЛЬТАТИ

Соціальний захист населення є найбільш вагомим напрямком соціальної політики держави та предметом вивчення багатьох галузей та наук, зокрема, права, соціології, філософії, економіки, медицини тощо, і, на жаль, кожна з наук підходить до трактування цього поняття лише з боку своєї спеціалізації, що призводить до його штучного обмеження і спрощення. На нашу думку, у визначенні поняття «соціальний захист» слід враховувати як соціально-економічні, так і медичні й юридичні його аспекти. В юридичній, економічній та соціологічній літературі можна знайти велику кількість визначень поняття «соціальний захист», які перетинаються між собою, доповнюючи один одне.

Згідно з Конституцією України соціальний захист розуміється як система заходів стосовно захисту

населення від соціальних ризиків і включає право на забезпечення у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від особи обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій в рамках загальнообов'язкового державного соціального страхування, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення [1].

Одразу слід звернути увагу, що в різних документах та літературних джерелах можна знайти термін «соціальний захист» поряд із термінами «соціальне забезпечення», «соціальна захищеність», «соціальна безпека», що вимагає певного уточнення їх суті, загальності і першочерговості.

Переклади міжнародних законодавчих актів з питань соціального захисту містять певні помилки стосовно термінології, наприклад, терміни «social security» та «social protection» мають перекладатися як «соціальна безпека» та «соціальний захист» відповідно, а не як «соціальне забезпечення» [2].

Деякі науковці у своїх працях говорять про те, що термін «соціальний захист» відображає без посередньо процес або дію по досягненню безпеки, і визначають його як діяльність для попередження, пом'якшення та скасування факторів соціального ризику. Згідно з цим висновком, на їх думку, змісту поняття «соціальна безпека» більше відповідає термін «соціальна захищеність», який характеризує стан соціальної безпеки і свідчить про ступінь реалізації соціальних інтересів, прав, гарантій і свобод людини та можливості їх підвищення [3].

Питання про співвідношення соціального захисту та соціального забезпечення було поставлено в економічній науці досить давно, але до теперішнього часу воно не отримало остаточного розв'язання. Мабуть, єдине, що не викликає суперечок, це те, що науковцями [4-7] та ін. було доведено, що поняття «соціальний захист» є всеохоплюючим, найбільш широким, яке містить у собі як соціальне забезпечення, так й інші складові, що схематично можна зобразити співвідношенням, що представлено на рис. 1.

Рис. 1. Співвідношення соціального захисту та його складових [4-7]

У деяких джерелах можна зустріти таке формулювання: «соціальний захист (соціальне забезпечення)» – це система суспільно-економічних заходів, спрямованих на матеріальне забезпечення населення від соціальних ризиків (хвороба, інвалідність, старість, втрата годувальника, безробіття, нещасний випадок на виробництві тощо) [8].

Говорячи про соціальну політику держави, зазвичай мають на увазі дії уряду, спрямовані на розподіл і перерозподіл доходів різних членів і груп суспільства. Так можна визначити соціальну політику у вузь-

кому сенсі слова. У широкому сенсі соціальна політика – це один із напрямів макроекономічного регулювання, покликане забезпечити соціальну стабільність суспільства і створити, наскільки це можливо, однакові «стартові умови» для громадян країни [9]. Якщо звернутися до теоретичних мікроекономічних основ соціальної політики, то можна побачити, що ринковий розподіл доходів на основі конкурентного механізму попиту і пропозиції на чинники виробництва призводить до того, що винагорода кожного чинника відбувається відповідно до його граничного

продукту. Зазначений механізм не гарантує рівності у розподілі доходів, і в реальності в країнах з розвинутою ринковою економікою спостерігається значне нерівність в їх розподілі. На даний момент економічна теорія не може дати відповідь на питання, який саме розподіл доходів є більш справедливим.

З макроекономічної точки зору соціальне забезпечення – це система управління соціальними ризиками з метою компенсації шкоди, зниження або запобігання їх дії на процес розширеного відтворення населення.

Як соціально-економічну категорію «соціальний захист» визначають як сукупність суспільних відносин стосовно виробництва, розподілу і перерозподілу суспільного багатства, національного доходу, позабюджетних фондів соціального призначення і частини державного бюджету з метою забезпечення встановлених соціальних стандартів життя для кожної людини в умовах дії соціальних ризиків або відтворення людини [10], *адекватної соціальної адаптації й інтеграції індивідів в умовах дії несприятливих соціальних ризиків, а саме* у цілях задоволення потреб громадян у разі втрати джерела засобів існування, несення додаткових витрат або відсутності необхідного прожиткового мінімуму з об'єктивних соціально значимих причин.

Систему соціального захисту можна розділити на соціальне страхування і соціальну підтримку, – виходячи із завдань, які розв'язуються у галузі витрачання суспільних коштів [11].

Соціальна підтримка – це вид соціальної діяльності спеціально уповноважених органів держави та соціальних інституцій щодо забезпечення потрібного особистості рівня освіти, культури, умов організації дозвілля та відпочинку, забезпечення працевлаштування, а також надання системи гарантованого державою рівня матеріальної підтримки населенню з урахуванням їх матеріального та фізичного стану, складу сім'ї, віку, здоров'я, участі в суспільному та іншому виробництві [12].

Соціальна підтримка забезпечується такими складовими як, гарантована грошова допомога, житлові субсидії, пільги та соціальні послуги або обслуговування.

Право на соціальну підтримку мають найуразливіші верстви населення, такі як сім'ї з дітьми, малозабезпечені особи і сім'ї, особи з інвалідністю, ветерани війни, ветерани праці, постраждали від Чорнобильської катастрофи, представники окремих, як правило, небезпечних професій, самотні особи похилого віку, діти сироти та діти позбавлені батьківського піклування. Однак заходи соціального захисту як у матеріальній, так і нематеріальній сфері його здійснення, забезпечують лише мінімальний гарантований законодавством рівень послуг та допомоги, виходячи з фінансових можливостей держави, що аж ніяк не сприяє забезпеченню процесу формування і розвитку повноцінної особистості, *соціальної адаптації й інтеграції індивідів.*

Соціальне страхування є важливим елементом системи фінансів, інститутом соціального захисту населення та галуззю страхування і зачіпає інтереси всіх громадян будь-якої країни. Його якісні та кіль-

кісні характеристики свідчать про рівень соціального, економічного, правового та культурного розвитку суспільства і держави.

До переліку складових соціального захисту, також слід віднести недержавне соціальне забезпечення, яке складається із "соціальних виплат, котрі здійснюються окремими роботодавцями-підприємствами, організаціями, банківськими установами у формі додаткових пенсій, грошових допомог та інших соціальних послуг" [13]. Для України ця форма соціального забезпечення не є поширеною.

ВИСНОВКИ

Як бачимо, існує велика кількість визначень поняття «соціальний захист», і науковці й досі не можуть прийти до єдиного трактування. На нашу думку, конкретизація трактування поняття «соціальний захист» залежить від поставленої мети, від завдань, на рішення яких спрямовується соціальний захист.

Основні параметри здійснення соціальної політики в суспільстві зумовлені багатьма об'єктивними чинниками: рівнем розвитку продуктивних сил, структурою економіки, станом соціального життя, характером політичної влади, духовною та моральною зрілістю населення країни тощо. На характер і основні напрямки соціального захисту активний вплив справляє і зрілість суб'єктивного фактора – спроможність та готовність управлінських структур та інших суб'єктів забезпечити соціальну спрямованість економіки, достойні умови праці й побуту громадян; цивілізований характер соціальних відносин.

Соціальний захист безпосередньо асоціюється з соціальною політикою, з діяльністю держави і недержавних суб'єктів, спрямованої на боротьбу з соціальними ризиками і їх різними проявами, шляхом можливого попередження соціально несприятливих подій або компенсації їх наслідків. Ринкова економіка традиційно розглядається в координатах прибутку і споживацтва, а людина в ній є людським капіталом, але й соціальний захист і соціальне забезпечення, які за свою мету мають допомогу людині, необхідно розглядати з позиції постнекласичних досліджень, де людина є його ядром, а одночасно й метою розвитку.

Список використаних джерел

1. Конституція України. URL: www.rada.gov.ua
2. Черкасская Г.В. Теоретические основы организации и управления системой социальной защиты: дис. ... д-ра экон. наук: 08.00.05. Москва: РГБ, 2010. 515 с.
3. Соціальна захищеність населення України / О.Ф. Новікова та ін. Донецьк; Київ: ІЕП НАН України, Держкомстат України, 2001. 360 с.
4. Янова С.Ю. Социальное страхование в системе социальной защиты населения: организация и финансовый механизм: дис. ... д-ра экон. наук: 08.00.10. Москва: РГБ, 2002. 400 с.
5. Скуратівський В.А., Палій О.М. Основи соціальної політики: навч. посіб. К.: МАУП, 2002. 200 с.
6. Лібанова Е. Бідність в Україні: визначення, критерії та показники. Україна: аспекти праці, 2001. № 6. С. 18-23.
7. Гриненко А.М. Соціальна політика: навч.-метод. посіб. К.: КНЕУ, 2003. 309 с.
8. Сайт Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B5_%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B

5%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F

9. Курс экономической теории / под ред. М.Н. Чепурина, Е.А. Киселевой. Киров: "АСА", 2006. 832 с. URL: <https://alleng.org/d/econ/econ349.htm>

10. Федорова М.Ю. Соотношение социальной защиты и социального обеспечения в контексте управления социальными рисками: правовые аспекты. Вестник Омского университета. Серия «Право». 2015. № 4 (45). С. 122–129.

11. Бондар Н.О., Діденко Ю.Ю. Особливості сучасної системи соціального захисту населення України. Глобальні та локальні проблеми соціально-економічного розвитку України: колективна монографія. Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. С. 479-495.

12. Тюття Л.Т., Іванова І.Б. Соціальна робота. Теорія і практика. К.: Знання, 2008. 574 с.

13. Болотіна Н.Б. Право соціального захисту України: навчальний посібник. К.: Знання, 2005. 615 с.

References

1. The Constitution of Ukraine. URL: www.rada.gov.ua (in Ukrainian)

2. Cherkasskaya G.V. Theoretical foundations of the organization and management of the social protection system: diss. ... doctor econ. sciences: 08.00.05. Moscow: RGB, 2010. 515 p. (in Russian)

3. Social protection of the population of Ukraine / O.F. Novikova et.al. Donetsk; Kyiv: IEP NAS of Ukraine, State Committee for Statistics of Ukraine, 2001. 360 p. (in Ukrainian)

4. Yanova S.Yu. Social insurance in the system of social protection of the population: organization and financial mechanism: diss. ... doctor econ. sciences: 08.00.10. Moscow:

RGB, 2002. 400 p. (in Russian).

5. Skurativskiy V.A., Palii O.M. Fundamentals of Social Policy: tutorial. Kyiv: MAUP, 2002. 200 p. (in Ukrainian)

6. Libanova E. Poverty in Ukraine: definitions, criteria and indicators. Ukraine: Aspects of Labor, 2001. № 6. pp. 18-23. (in Ukrainian)

7. Hrynenko A.M. Social policy: tutorial. tool. Kyiv: KNEU, 2003. 309 p. (in Ukrainian)

8. Wikipedia Website. Free Encyclopedia. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B5_%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F (in Ukrainian)

9. Course of economic theory / ed. M.N. Chepurina, E.A. Kiseleva. Kirov: "ASA", 2006. 832 p. URL: <https://alleng.org/d/econ/econ349.htm> (in Russian)

10. Fedorova M.Yu. Relationship between social protection and social security in the context of social risk management: legal aspects. Herald of Omsk University. The Law Series. 2015. No. 4 (45). pp. 122–129. (in Russian)

11. Bondar N.O., Didenko Yu.Yu. Features of the modern system of social protection of the population of Ukraine. Global and local problems of socio-economic development of Ukraine: a collective monograph. Kharkiv: KhNU after V.N. Karazin, 2013. pp. 479-495. (in Ukrainian)

12. Tiuptya L.T., Ivanova I.B. Social work. Theory and Practice. Kyiv: Knowledge, 2008. 574 p. (in Ukrainian)

13. Bolotina N.B. Social protection law of Ukraine: a textbook. Kyiv: Knowledge, 2005. 615 p. (in Ukrainian)